

Vitalija MACIEJAUSKIENĖ

ANTANO SALIO "KALENDORINIAI VARDAI"

Antroponimikai skirti A. Salio darbai paprastai minimi ar cituojami įvairiomis progomis: kai kalbama apie lietuvių pavardžių susidarymą (str.: "Apie mūsų vardus ir pavardes", "Mūsų pavardės", "Pravardė", "Prievardis", "Tėvavardžiai"¹) arba kai svarstoma aktuali šiandien lietuvių pavardžių keitimo ("atlietuvinimo") problema (str.: "Pavardžių problema", "Pavardžių įstatymo belaukiant", "Pavardžių įstatymas Seime", sąrašas "Vilniaus krašto pavardės"). A. Salys yra nemaža rašęs apie krikščioniškus vardus, jų vietą lietuvių vardyne, atėjimą į lietuvių kalbą bei adaptacijos joje raidą ir pan. (str.: "Krikštavardžiai", "Jadvyga", "Jokimas", "Jokūbas", "Juoza-pas", "Jurgis", "Justas ir Justinas", "Kazimieras", "Klemensas", "Kristijonas", "Ona (Anna)", "Simonas (Simon)", "Urbonas" ir nemaža kity). Neįsivaizduojama be šio kalbininko ir pažintis su senaisiais dvikamieniais lietuvių vardais (str.: "Apie mūsų vardus ir pavardes", "Jogaila", "Mažvydas", "Mindaugas", studija "Mūsų lietuviškieji vardai"). Pastarojoje aptariami seniausieji lietuvių (bei prūsų) vardai — senieji dvikamieniai asmenvardžiai ir jų trumpiniai. Tai daroma pateikiant visus žinomus šių vardų kamienus, kuriems, kaip teigia A. Salys, "trumpai pažymėtos ir etimologijos".

Bet ne apie ką tik išvardytus asmenvardžiams skirtus A. Salio darbus čia ketinama kalbėti. Norima tik atkreipti dėmesį į praktinio pobūdžio problemą, susijusią su vardų vartoseną.

Tai leidžia padaryti žymiojo kalbininko rengtas vardų sąrašas "Kalendoriniai vardai"². Jame pateikta daug krikščioniškų ir tautinių, t.y. lietuviškos (baltiškos) kilmės, vardų. Pirmuosius yra atrinkęs kunigas Stasys Yla, o antrouosius — Antanas Salys (jis taip pat yra peržiūrėjęs, patikslinęs ir daugelio krikščioniškų vardų bei jų trumpinių lytis, rašybą). Visi vardai — ir krikščioniški, ir tautiniai — priskirti konkrečioms metų dienoms.

Čia bus aptariami tik tautiniai (t.y. balti) šio sąrašo vardai, kuriuos vartoti rekomendavo Antanas Salys.

Minėtoje studijoje "Mūsų lietuviškieji vardai" A. Salio yra pasakyta: "... tautinių vardų trūkumu mums nėra ko guostis. Turime jų daugiau nei kitos

¹ Šie, kaip ir kiti, kurie čia bus paminėti, straipsniai yra išspausdinti: Salys A. Raštai. T. 2: Tikriniai vardai. Roma, 1983.

² Ten pat. P. 285—304.

tautos. Tik reikia visuomenę su jais suvesti į pažinę, juos plačiau paskleisti"³. Tai iš dalies daroma ir "Kalendoriniuose varduose", kur pateikti 726 tautiniai vardai⁴.

Tarp jų daug senųjų dvikamienių asmenvardžių, pvz.: *Dárgvilė (Dargvilė)*⁵, *Daūgilė (Daugilė)*, *Daūmantė, Eĩrimė, Eĩvilė (Eivilė)*, *Geñdvilė (Gendvilė)*, *Gilvilė (Gilvilė)*, *Mĩngintė, Mĩntautė, Mĩnvydė, Skĩrmantė, Rĩmantė, Taũtmilė (Tautmilė), Vĩđmantė, Vĩltautė* (moterų vardai) ir *Algĩmantas, Aũrimas, Dárvydas, Daūgvvydas, Daũmantas, Eĩmantas, Eĩtautas, Jógintas, Mĩnvydas, Nórvydas, Rĩmtauntas, Rĩmvydas, Taũtgirdas, Taũtminas, Vĩltautas, Vĩrgaudas, Vĩsvaldas, Žĩgintas* (vyrų vardai). Yra iš jų atsiradusių (ar sudarytų) trumpinių, galinčių funkcionuoti savarankiškai, pvz.: *Algė, Gĩnta, Gĩtė, Maĩtė, Norà, Taũtė, Váida, Vĩta ir Džiũgas, Gėdas, Gĩntas, Gĩrdas, Rĩmas, Taũtas, Váidas, Vĩtas*.

Be to, pateikta ir nemaža naujųjų, vadinamųjų dirbtinių, vardų, pvz.: *Bangà, Gabijà, Gúoda, Júra, Rĩjtė, Rũsnė, Vakàrė, Vasàrė* ir *Ąžuolas, Dóbilas, Keĩnius, Pũtinas, Taũras, Vasàris*.

Apie pastaruosius A. Salys toje pačioje studijoje sako taip: "Nors mes galime rėškučiomis semtis gražių gražiausių vardų iš senojo lietuvių ir prūsų vardyno, bet vienas kitas neiškęs ir pats naujo patinkamo vardo nepasidaręs. Ta vardų kūryba neišvengiama ir nepeiktina" (p. 269).

Tokia vardų "kūryba" tebepraktikuojama ir šiandien. Tai lietuvių vardyno turtinimo kelias. Neretai ji pasitelkiama, kai renkamas vardas tik ką gimusiam žmogui, būsimajam piliečiui. Vardui gali būti keliami įvairūs reikalavimai. Todėl ir naujo vardo darymosi rezultatai, be jokios abejonės, gali būti labai nevienodi.

Kač nekuriamas visiškai naujas vardas, jo ieškoma įvairiausiuose šaltiniuose. Tai gali būti kvalifikuotai parengtas K. Kuzavinio ir B. Savukyno "Lietuvių vardų kilmės žodynas" (V., 1987). Arba kitas rekomenduojamų vartoti vardų rinkinys (aišku, sudarytas specialistų).

Tačiau tai gali būti ir atsitiktinių asmenų, ne specialistų, iš neaiškių šaltinių surinkti vardai. Čia galima paminėti lietuvių vardų sąrašą "Parinkite vardą", išspausdintą V. Mikalausko sudarytoje knygoje "Tūkstantis patarimų" (V., 1990). Palyginus jo vardus su "Lietuvių vardų kilmės žodynu", paaiškėjo, kad apie 30% vardų neturėtų būti teikiami vartoti. Tai apie 220 mergaičių ir 185 berniukų vardai. Išspausdinti populiarioje knygoje jie pasidarė žinomi labai dideliame žmonių, kurie domisi vardais, būriui.

Tikriausiai nelabai pritapty dabartiniame vardyne ir dauguma vardų, rekomenduotų vartoti senuose, prieš keletą dešimtmečių išleistuose įvairaus pobūdžio kalendoriuose.

O kaip šiandien vertintini "Kalendoriniuose varduose" A. Salio teikti tautiniai vardai? Kad tai paaiškėtų, visi 726 buvo palyginti su minėtu "Lietuvių vardų kilmės žodynu". 475 vardai (t.y. 65%) yra tarp autorių teikiamų šian-

³ Ten pat. P.286.

⁴ Juos suskaičiavo ir palygino su K. Kuzavinio, B. Savukyno "Lietuvių vardų kilmės žodynu" (V., 1987) Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus asistentė Dalia Šmatavičiūtė.

⁵ Vardai sukirčiuoti pagal "Lietuvių vardų kilmės žodyną".

dien vartoti tautinių vardų. Tai senieji dvikamieniai vardai, jų trumpiniai ir naujieji, dirbtiniai, vardai. Nemaža jų jau paminėta straipsnio pradžioje.

251 vardo (tai sudaro apie 35% visų sąraše pateiktų tautinių vardų) nėra "Lietuvių vardų kilmės žodyne". Štai dalis jų: *Ardauga, Danmilė, Germandė, Jaunega, Miklausa, Nautilė, Nirginda, Nomėga, Povilta, Ragailė, Raudvilė, Tvirgilė, Vartvilė* (moterų vardai) ir *Aušautas, Dauknilas, Draumantas, Gaudižadas, Kindiras, Lengaila, Lygandas, Perbandas, Rambaudas, Romantas, Tolvardas, Vindvinas, Vingaudas, Vintilas, Žyvibutas, Žugaila* (vyrų vardai). Kaip matyti, dažniausiai tai sudurtiniai vardai, turintys du kamienus. Neretai jie yra autentiški, istorijos šaltinių paliudyti senųjų dvikamienių baltų asmenvardžių kamieniai, pvz.: *ar-*, *but-*, *daug-*, *gail-*, *gil-*, *mil-*, *min(t)-*, *vil(t)-* ir kt. Kai kurių tokių vardų daryba nėra aiški. Juos galima vertinti kaip vienos ar kitos priesagos vedinius ar kaip sudurtinius vardus. Dėl to sunku ką nors tikslaus pasakyti ir apie daugelio jų kilmę.

Kai kurie vardai trumpi, vos dviejų skiemenų. Tai galėtų būti minėtųjų sudurtinių ar kitokių vardų trumpiniai arba šiaip savarankiškai sudaryti (atsiradę) vardai. Štai pluoštelis jų: *Alka, Arga, Ata, Beda, Binga, Darba, Diva, Dringa, Gasta, Gata, Gendė, Gida, Gluoda, Kaila, Kantra, Kina, Linksmā, Lita, Mara, Mala, Mila, Naudė, Nauma, Nausa, Nauta, Nindra, Rimta, Sana, Skuda, Suda, Taga, Tanga, Tena, Tyda, Vaira, Vandra, Vanga, Žada* ir kiti panašūs moterų bei *Alšys, Astys, Gilas, Skaldas, Stantas, Žyvas* ir kt. vyrų vardai. Įdomu, kad tai dažniausiai moterų vardai. Galbūt tokiu būdu stengtasi užpildyti lietuvių vardyno spragą, atsiradusią dėl senųjų autentiškų moterų vardų stygiaus.

Kai kurie vardai galėtų būti vertinami kaip įvairių priesagų vediniai. Tai *Audrilė, Augūna, Dirvona, Gelida, Giedrūnė, Gilanda, Girenė, Jūrcitė, Lazduona, Narūna, Naulinga, Raimota, Saugutė, Vėjūna, Vorilė* bei *Dainotas, Darsūnas, Komotas, Ligeikis, Lizdeika, Svilkenis, Vaidutis, Vaitenis, Vinotas* ir kiti panašūs. Šiuo atveju taip pat dažnesni moterų vardai.

Kaip jau minėta, šių ir kity panašių vardų nėra "Lietuvių vardų kilmės žodyne", kurio autoriai, be jokios abejonės, buvo susipažinę su A. Salio "Kalendoriniuose varduose" pateiktais tautiniais vardais, ir, matyt, sąmoningai kai kurių neįtraukė į rekomenduojamų šiandien vartoti lietuvių vardų sąrašą. Priežastis tikriausiai labai paprasta — praktinio pobūdžio rekomendacijas neišvengiamai keičia laikas. Jas koreguoja, o kartais — ir visai atmeta.

Tai reikėtų turėti omenyje, vertinant neabejotinus A. Salio nuopelnus lietuvių antroponimikai.

"KALENDERNAMEN" VON ANTANAS SALYS

Zusammenfassung

In der "Kalendernamen" von A. Salys sind viele nationale Vornamen (etwa 726) angeführt worden. Das sind alte zweistämmige Personennamen bzw. ihre Kurzformen auch viele neue Vornamen der litauischen Herkunft.

Ein Teil von diesen Vornamen (35%) dürften heute nicht mehr gebraucht werden. Die praktischen Empfehlungen werden von der Zeit korrigiert bzw. geändert. Das sollte bei der Beurteilung der nationalen Vornamen im "Kalendernamen" im Auge behalten werden.